

LITERATURA

- VOLÍN, J. – SKARNITZL, R. – MACHAČ, P. – JANOUŠKOVÁ, J. – VEROŇKOVÁ, J. (2008):
Reliabilita a validita popisných kategorií v Pražském fonetickém korpusu. In: M. Kopřivová – M. Waclawičová (eds.), *Čeština v mluveném korpusu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 249–254.

Hynek Bořil

Center for Robust Speech Systems

Erik Jonsson School of Engineering and Computer Science

The University of Texas at Dallas

800 West Campbell Road, ECSN 4.326, Richardson, TX 75080-3021

hynek@utdallas.edu

Kruh přátel českého jazyka v akademickém roce 2010/2011

První setkání Kruhu po letní přestávce se konalo 6. 10. 2010. T a ř á n a V y k y p ě l o v á (Brno) vystoupila s přednáškou *Konfesní aspekty češtiny v 16. století ve středoevropských souvislostech*. V historiografii raného novověku běžný pojem konfesionalizace uplatnila při výkladu o dějinách češtiny v 16. století, hlavně na příkladech sporů o češtinu biblických překladů. Přednášející uvažovala o tom, proč se navzdory náznakům konfesně podmíněných variant nakonec v češtině tzv. konfesní jazyky neuplatnily. Tématem vystoupení L u c i e C h l u m s k é (Praha) 13. 10. byla *variantnost řadových číslovek v současné češtině*. Ve výzkumu založeném na datech Českého národního korpusu se autorka zaměřila na varianty pravopisné (*stoprvní/sto první, zaprvé/za první*), morfologické (u řadových číslovek jednoduchých – *prv ý/první* – a složených – *dvacátý první/jednadvacátý/jedenadvacátý/dvacátý prv ý*) i lexikální, a to ty, které se objevují ve frazémeh obsahujících řadovou číslovku (např. *sedmý/osmý div světa, druhé/n-té housle*). Zjištěné skutečnosti jí umožnily představit přítomným alternativu k informacím, které jsou dostupné v mluvnících a jazykových příručkách, jež se sice o variantnosti u řadových číslovek mnohdy zmiňují, ale už neuvádějí informace o tom, které jevy jsou v současném jazyce centrální a které frekvenčně periferní. Pečlivě připravenou přednášku prezentoval 20. 10. V á c l a v V e l č o v s k ý (Praha): *Češi a Němci – oficiální jazyková politika 1918–1945*. Měli jsme možnost sledovat dějiny jazykové politiky v pramenech právní povahy: autor ukázal, jak měly jazykové vztahy vypadat *de iure*. Situace *de facto* byla představena na dobových dokumentech prvorepublikových i protektorátních. Přednáška neměla jen historickou perspektivu, ale docházela i k obecným otázkám jazykové politiky. Nečekaně se pak téma aktualizovalo, když se ukázalo, že přednášející je nejen akademický badatel, ale i ministerský úředník, který s vícejazyčností a jazykověpolitickými problémy přichází pracovně do styku. V dušičkovém čase (3. 11.) se pod názvem *Poručík Columbo dostává výhrůžné e-mailý* (s podtitulem *Nad tématy forenzní lingvistiky*) uskutečnila přednáška O n d ř e j e K l e i n a (Praha). Autor na příkladech několika kriminálních případů, k jejichž vyřešení (či alespoň

k výraznému posunu při vyšetřování) přispěla forenzní lingvistika, přiblížil základní problematiku a témata tohoto oboru aplikované lingvistiky, jako jsou zjišťování autorství, analýzy svědeckých výpovědí, metody výslechu, posuzování srozumitelnosti a jasnosti jazyka právních textů apod. 10. 11. se u kulatého stolu na téma *Jazyková serióznost České televize* sešli Ondřej Sedláček, Světlá Čmejková, Jiří Kraus a Zdena Palková. Předmětem debaty, inspirované internetovou Výzvou za obnovení kvality a serióznosti ČT, byla jednak stylová poloha zpravodajství a publicistiky ČT, nacházející se dlouhodobě na samé hranici spisovnosti a diváky často interpretovaná jako projev bulvarizace a jako neúcta k publiku, jednak obsah a závěry jazykových analýz vysílání, které pro ČT pravidelně vypracovává kolektiv lingvistů z oddělení stylistiky a lingvistiky textu ÚJČ. 24. 11. jsme vyslechli poutavou přednášku zahraničního hosta: bohemista a kognitivní lingvista David S. Danaher (Wisconsin-Madison, USA) promluvil na téma *Jak se překládají výrazy „domov“, „svědomí“ a „lidský“ do angličtiny? (Kognitivní přístup ke třem klíčovým slovům v textech Václava Havla)*. Texty Václava Havla jsou mnohem známější v zahraničí než doma, avšak pochopitelně hlavně prostřednictvím svých překladů do angličtiny. Přednáška se věnovala etnolingvistické analýze Havlových klíčových slov *domov*, *svědomí* a *lidský*; ta sice mají stabilní anglické překlady (*home*, *conscience*, *human*), ale ukazuje se, že tyto „ekvivalenty“ nejsou z konceptuálního hlediska vůbec ekvivalentní – a že zde přesné ekvivalenty, tak jak tomu u kulturně klíčových slov bývá, vlastně neexistují. To má ovšem vliv na interpretaci Havlových textů v překladu, jak přednáška (mimo jiné) na bohatém „důkazním“ materiálu předvedla. 1. 12. Kruh přátel českého jazyka poblahopřál k významnému životnímu jubileu prof. Jaroslava Janáčkovi (Praha). Jubilatka při té příležitosti proslavila přednášku *Gabriela Preissová a ofenzíva Moravy v národní umělecké kultuře* s podtitulem *Její pastorkyňa 1890–1938*. Dobové spory o Její pastorkyni a další moravská realistická dramata v ní pojala jako boj moravské kultury a na Západ obrácené Prahy. Sledovala i proměny Její pastorkyně v Janáčkově operním libretu, v němém i zvukovém filmu a konečně i v uhlazené románové podobě, již jí po mnoha letech dala – soutěžíc s filmovým zpracováním – sama Preissová. Předposlední přednášku podzimního běhu proslavil 8. 12. Robert Dittman (Praha) a nazval ji *Dynamika textu Kralické bible v české překladatelské tradici*. Kralickou bibli sice obvykle spojujeme hlavně s koncem 16. století a tak jako u jiných památek se soustředujeme především na její úlohu v době vzniku, tentokrát jsme však byli konfrontováni s celou recepční historií textu až do přítomnosti. Přednášející nám pomocí tabulek a přehledů umožnil sledovat strategii úprav jednotlivých vydání, včetně nejrozšířenější úpravy Karafiátovy z 19. století, kterou běžně zaměňujeme za Kralickou bibli jako takovou. 15. 12. jsme se setkali nad novými edicemi *České knihnice*. Po jejím přesunu do nakladatelství Host stačilo vyjít v nové grafické úpravě již několik knih. O současné situaci České knihnice i o jejích plánech do budoucna informoval předseda její vědecké rady Jiří Holý. Z řad editorů přijali pozvání Věra Brožová, která poutavě promluvila o svém vydání povídek Zikmunda Wintra, a Dalibor Dobíáš – ten představil svou edici Rukopisu královédvorského a zelenohorského. Do diskuse, týkající se problémů literárněhistorických, jazykových i edičních, se mohly zapojit např. i Věra Menclová, jednatelka České knihnice, či Zdeňka Nováková, její dlouholetá redaktorka. Rádi bychom tímto předvánočním setkáním v Kruhu přátel českého jazyka zahájili novou tradici a věnovali edičně zajímavým novinkám České knihnice vždy poslední přednášku každého kalendářního roku.

Jak vnímáme, zkoumáme a prožíváme češtinu klasiků 19. století, nastínil 2. 3. 2011 Karel Komárek (Olomouc). Ve svém vystoupení doložil řadu výrazů, tvarů a konstrukcí běžných u Jiráska, Arbesa či Herrmanna, jimž dnešní studenti bohemistiky (a dokonce i dnešní ediční úpravci!) nerozumějí. V návaznosti na tato zjištění nadnesl dvě provokativní otázky: zaprvé nakolik je platný termín „nová čeština“ a zadruhé zda nenastal čas jazyk literatury 19. století v edicích modernizovat – tato otázka vyvolala v obecnstvu živou diskusi. O týden později, 9. 3., představily Jarmila Panevová a Magda Ševčíková (Praha) *jazykové korpusy jako moderní nástroj pro lingvistický výzkum*. Zdůraznily zejména to, že korpusy mohou sloužit pro automatické zpracování jazyka, představily publiku různé způsoby a typy anotace korpusů a názorně ukázaly, co a jak lze vyhledávat v syntakticky anotovaném Pražském závislostním korpusu. Na 16. 3. připravila přednášku na téma *Pojmová metafora v jazykových projevech anartriů* Radka Majeřová (Praha). Na základě několikaleté praxe v Jedličkově ústavu i důkladného mezioborového studia nejprve představila podstatu vývojové anartrie a její projevy a poté se věnovala jejím lingvistickým symptomům, dosud takřka neprobádaným. Jak ukázala, studium této poruchy může odhalit mnoho poznatků o fungování jazyka v kooperaci s mozkem a myslí. Lidé s vývojovou anartrií jsou celoživotně neschopni mluvené řeči a mateřský jazyk si osvojují spíše na bázi osvojování cizího jazyka. Jejich porucha se později v psané produkci projevuje nejen jako porucha řečová, ale i jazyková, dotýkající se i utváření pojmů. Potíže klientů s recepcí a produkcí metafor předvedla přednášející na konkrétních klinických kazuistikách. Psané projevy anartriů interpretovala z hlediska kognitivního pojetí metafory; její příklady byly velmi nevšedním vzhledem do vztahu jazyka a myšlení. Na styčné body mezi dialektologií a onomastikou poukázala 23. 3. Zuzana Hlubínková (Brno) v přednášce *Antroponyma v českých nářečích*. Úvodní část vystoupení byla zaměřena na vlastní jména zpracovaná v Českém jazykovém atlase 1–5, jádrem přednášky pak bylo bližší seznámení s některými jmény osob v českých nářečích s důrazem na jména nedospělých dětí a neprovdaných dcer, přechýlené podoby ženských příjmení, jména obyvatelská a jména po chalupě. S tématem *Sekvenční a prozodické aspekty rozhovorů* vystoupil 30. 3. Martin Havlík (Praha), který na základě videonahrávek televizního diskusního pořadu *Máte slovo* analyzoval souběžné mluvení v dialogu. Ukázal, jak k této situaci dochází, jak je řešena a co následuje po ní, a zastavil se u rozdílů mezi „překrytím replik“ a úmyslným přerušením dosavadního mluvčího či dosavadních mluvčích. Marek Janosik-Bielský (Praha) dne 6. 4. vysvětlil posluchačům v přednášce *Účel, zakázka a umělecká invence (Barokní kancionál jako společenský faktor)*, že kancionály nebyly tvořeny pouze jako výtvarná díla, působící především esteticky – to byla spíše až jejich druhotná stránka. Jejich prvotním smyslem bylo uchovat staré písně v původním znění a prostým lidem nesrozumitelné latinské písně převést do češtiny. Po této stránce kancionály sehrály velkou roli právě v dobách pro český jazyk nepříznivých – a to nejen ty bratrské a evangelické, nýbrž i katolické. Zajímavý byl poukaz na jednotlivé kancionály regionální: ty přebíraly písně obecně známé, ale objevovaly se v nich i písně o místních událostech. Přednáška pronesená 13. 4. na téma *Dějiny výuky češtiny v rakouské armádě* se poněkud vymykala z běžného úzu Kruhu. Přednášejícího Josefa Ernsta (Viedeň) nejprve představil vládní rada rakouského ministerstva obrany H. H. Weilandner; oba důstojníci přijeli v uniformách a darovali Kruhu a přítomným zájemcům na třicet výtisků monografie přednášejícího na dané téma. Přednáška s bohatou obrazovou dokumentací podala přehled rakouských vojenských škol, v nichž

byla v minulosti vyučována čeština, a přiblížila osobnosti ředitelů F. J. Kinského a M. M. Z. Poláka i „špráchnistrů“ J. V. Póla, V. M. Wiedemanna, M. Šimka, T. Buriána a F. Čenského. 20. 4. jsme vzpomněli 200. výročí narození K. J. Erbeny a při této příležitosti přivítali odborníka z oblasti kognitivně orientované etnolinguistiky J a n a K a j f o s z e (Katovice, Polsko). V přednášce *Projevy magického myšlení v Erbenově Kytici* hledal odpověď na otázku, nakolik balady Kytice, tedy Erbenova autorského díla, představují magický obraz světa, přítomný v lidové slovesnosti Erbenových časů. Klíč k zodpovězení této otázky, jak přednášející ukázal, lze najít především díky analýze netematizovaných významových struktur (implikací), díky nimž se události líčené v jednotlivých baladách řadí do smysluplných souvislostí. 27. 4. promluvila H a n a G o l á ň o v á (Praha) na téma *Korpus vyučovacích hodin SCHOLA2010 (Mluva učitelů i žáků během vyučování)*. Ve své prezentaci představila tento unikátní projekt nejprve z hlediska jeho struktury: korpus je složen z přepsaných nahrávek vyučovacích hodin, získaných v letech 2005–2010, a jde zatím o jediný veřejně přístupný korpus tohoto typu. Důležitou úlohu v něm hrají sociolinguvistické údaje. Korpus je sice určen především lingvistům a pedagogům, ale může poskytnout užitečné informace i badatelům z příbuzných oborů a zájemcům z řad mimoodborné veřejnosti. V závěru přednášející ukázala možnosti práce s korpusem na příkladu sociolinguvistické interpretace několika jazykových jevů pocházejících z východomoravské nářeční oblasti (např. jaké osoby v jakých kontextech a situacích užíly výrazu *tož*). Na začátku máje (4. 5.) zavítal do Kruhu Š t ě p á n Š i m e k (Praha) a představil staročeský překlad světové kroniky Martina Poláka (*Martiniani aneb Římská kronika ve staročeském překladu Beneše z Hořovic*). Latinský text z 13. století nejprve adaptoval německy Jakob Twinger von Koenigshofen ze Štrasburku a poté česky, jak se soudí, Beneš z Hořovic († asi 1420). Badatel seznámil publikum se stavbou textu a jeho základní charakteristikou. Zdůraznil také oblibu díla, která vedla ke knižnímu vydání jeho rozšířené podoby v roce 1488. Poslední vystoupení letního běhu si na 11. 5. připravila A l e n a M . Č e r n á (Praha). Svou přednášku nazvala *Elektronické zdroje k poznání historického vývoje češtiny aneb Co ve vitríně neuvidíte (K 100. výročí založení Ústavu pro jazyk český)* a věnovala se v ní pramenům k poznání historické češtiny, které jsou dostupné prostřednictvím internetu. Péči oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., vznikly v roce 2006 webové stránky s názvem Vokabulář webový, na nichž je uživatelům k dispozici několik různých typů zdrojů ke studiu historické češtiny. Jde o slovníky (nově vznikající – Elektronický slovník staré češtiny – i starší, které byly převedeny z tištěné do elektronické podoby, např. Staročeský slovník, Slovník staročeský J. Gebauera, Deutsch-böhmisches Wörterbuch J. Dobrovského ad.), o textovou banku (v níž se vyhledává pomocí speciálního korpusového manažeru), o digitalizované kartotéky J. Gebauera a o elektronické edice téměř sta staročeských i mladších literárních památek. Přednáška byla koncipována jako doplněk k výstavě k stému výročí založení ÚJČ; představeny byly ty výsledky práce oddělení vývoje jazyka, které nelze prezentovat statickou výstavní formou.

*Robert Adam, Milan Harvalík, Ondřej Koupil,
Vladimír Šmilauer, Irena Vaňková*

*Kruh přátel českého jazyka
Filozofická fakulta UK
nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1
vladimir.smilauer@tiscali.cz*